

SZEGEDRŐL INDULT A FORRADALOM?

Lapunk magazinjában harmadszor olvashatják ezt a kérdőjeles címet az 1956-os szegedi eseményekkel kapcsolatos írások fölött. Először az október 16-ai és 20-ai nagygyűlésen történeteket idéztük föl: a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egységes Szövetsége megalakulását mesélte el az akkori monolit ifjúsági szervezettől független diákszervezet egyik alapítója. Azután a visszaemlékezések és dokumentumok alkotta „mozaikképet” adtuk közre a népfelkelés 34. évfordulója, az október 23-ai nemzeti ünnep előtt tisztelegve. Az 1956-os események főszereplői közül megszólaltattuk a MEFESZ egyik alapítóját és egy másik vezetőjét, a Szegedi Forradalmi Bizottság, azaz a néptanács elnökét. Most a város Nemzetőrségének egykori főparancsnoka, lazúr Barna mondja el emlékeit, tár föl eddig nem ismert tényeket.

– Az ötvenes évek elején szervezték meg az egyetemi és főiskolai hallgatók honvédelmi oktatását. A honvédelmi minisztérium 7. számú tanszéke látta el a szegedi felsőoktatási intézményekben ezt a feladatot. Nem lehetett túl népszerű ez az oktatási forma, mégis Önt, a tanszék főhadnagyát – úgy mesélik – kedvelték a hallgatók.

– Az irántam táplált szimpátia talán abból fakadt, hogy az akkori egyetemistákkal egykorú tiszt voltam, aki a nyári kötelező katonai gyakorlótáborokat igyekezett elviselhetővé tenni az akkori értelmiségellenes hadseregen belül. A másik ok az, hogy mint a DISZ egyetemi vezetőségének sportfelelőse, a menzát felügyelő bizottság tagja voltam, s többször intézkedtem elfogadható minőségű étel kiosztása érdekében.

– Az egykori DISZ-vezető főhadnagy emlékei szerint hogyan alakult meg a MEFESZ? Miért éppen Szegeden indult meg az erjedés?

– Azért indult Szegedről a forradalom, mert itt gyűltek össze olyan érzékeny és felkészült fiatal emberek – elsősorban jogászok –, akik

meg mertek alapítani egy önálló diákszervezetet. Úgy emlékszem, hogy a Szegedről elszármazott akkori oktatási miniszterhelyettesnek, Kónya Albertnek az érdeme, hogy október 17-én engedélyezte a – ma már történelmi jelentőségűnek nevezhető – október 20-ai nagygyűlést.

Az első „ellenzéki kerekasztal”

tehát itt jött össze 1956. október 17-én. A DISZ helyi és országos vezetői (köztük Gosztonyi János, Fehér Lajos) nem, Kónya Albert ellenben elismerte az önálló diákszervezet, a MEFESZ létjogosultságát. Azon a megbeszélésen én is jelen voltam, s akkor már a „másik oldalon”, a diákok között ültem. Részt vettem az október 21-23. közötti megbeszélésen a DISZ országos központjában, ahol megállapodtunk arról, hogy október 28-án országos diákszékes parlamentet hívunk össze. Azért siettünk vissza Szegedre október 23-án, hogy itt segítsük a diákszékes parlament küldötteinek demokratikus megválasztását.

– De más irányt vettek az események.

– A budapesti tüntetés hírére a katonai tanszék parancsnoka elrendelte, hogy minden honvédelmet oktató köteles a tanszéken tartózkodni. Tehát az egyetem mai Dugonics téri központi épületében tartózkodtam október 25-éig. Tudomásom szerint addig – néhány kisebb megmozdulástól eltekintve – Szegeden nem történt lényeges esemény.

– A katonaság szerint mi történt az október 26-ai halálos áldozatot követelő tüntetésen?

– Az '55-ös leépítés miatt Szegeden 1956-ban nem volt számottevő katonai erő, ezért rendelték a Széchenyi térre a kiskunhalasi ezredet.³³ Az október 26-i tüntetést nem engedélyezték, és a katonaság kivonultatásával akarták visszariasztani az embereket.

³³ A Takaréktár utcánál a fő szerepet a Botond Gábor őrnagy ezredparancsnok által vezetett kiskunmajsai 31. lövészezred Szegedre vezényelt zászlóaljának alegységei játszották. (Bővebben Bálint László: 1956. A forradalom Szegeden című könyvében a 110. oldalon ír erről.)

Azon a napon délelőtt a tanszékről a Vár utcai lakásomba mentem, s a Széchenyi térre néző ablakból figyeltem a tömeget. Amikor eldördült az első sortűz, a térre rohantam. A tűzparancsot Botond őrnagy, az ezred parancsnoka adta ki, de a katonák a levegőbe lőttek. Jól hallottam, hogy egyes

pisztolylövésekkel³⁴

valaki – valószínűleg az ezred politikai helyettese – a tömegbe lőtt. Biztos vagyok abban, hogy ekkor kapott halálos sebet *Schwartz Lajos* munkás, a textilgyár zsidó származású DISZ-titkára. Több tízezer ember volt a szegedi utcákon: „Éljenek a pesti forradalmárok!”, „Ruszkik haza!” – kiabáltak, leszedték a vörös csillagokat... Éjjel 1-2 óra között csendesedett el a város.

– *Milyen körülmények között alakult meg a szegedi nemzetőrség?*
– Másnap arról beszéltek, hogy a forradalmi rend biztosítására ország-szerte nemzetőrségek alakulnak. A Honvéd téri laktanyában október 27-én megalakult a szegedi nemzetőrség, de én nem voltam jelen.³⁵

– *Akkor hogyan lett a szegedi nemzetőrök főparancsnoka?*

³⁴ Az október 26-i szegedi eseményekkel, s különösen *Schwartz Lajos* halálának körülményeivel kapcsolatosan nagyon sok az ellentmondásos adat.

³⁵ Az október 27-én megválasztott Ideiglenes Városi Munkástanács Ideiglenes Intéző Bizottsága és Szeged katonai közigazgatása vezetői között megbeszélés folyt a BM Csongrád megyei Főosztály épületében. A tárgyalóasztal egyik oldalán a Perbíró József és Tombácz Imre vezette munkástanács delegáció – a másikon az M. Szabó István államvédelmi őrnagy és Halász Gyula honvéd főhadnagy vezetésével a katonai közigazgatási delegáció ült. A megbeszélésen – több téma mellett – a közbiztonságról is szó esett. A felek egyetértettek abban, hogy „létre kell hozni a szegedi nemzetőrséget, amely az ideiglenes Városi Munkástanács irányításával működik, a rendőrséggel közösen tevékenykedik és tagjait az üzemi munkástanácsok ajánlásai alapján válogatják össze. Az Ideiglenes Városi Munkástanács Ideiglenes Intéző Bizottság tagjai közül *Palotás József* néhány éve még hivatásos honvédtisztként szolgált, így reá esett a választás, hogy szervezze meg a városi nemzetőrséget és egyben annak parancsnoka legyen” – olvasható *Bálint László: 1956. A forradalom Szegeden* című idézett könyvében. A nemzetőrséget az üresen álló Dózsa laktanyában helyezték el. (129-131. oldal.)

– Egy egyetemistákból álló küldöttség keresett föl október 28-án reggel. Elmondták, hogy megalakult a városi nemzetőrség, de szerintük „rosszformájú csavargókból” áll. Hiányzik a katonai vezetés. Felkértek, hogy vállaljam el a nemzetőrség irányítását. A városi Forradalmi Bizottság elnökéhez, *dr. Perbíró József*hez mentünk, aki írásbeli megbízást adott nekem mint főparancsnoknak a szegedi nemzetőrség megszervezésére. A tanszék páncélszekrényéből elvettem a pisztolyomat, a gépfegyveremet barátom, Kende József birkózó nyakába akasztottam, s körülbelül 15 fős „kísérettel” elindultam a Honvéd téri laktanyába. Az ott lézengő 15-20 nemzetőrrel és választott parancsnokkal, *Palotás Józseffel* közöltem: én vagyok a főparancsnok³⁶, s ott azonnal hozzáláttunk az egyetemi és a munkászászlóalj megszervezéséhez. Az engem kísérő, később is rendelkezésemre álló 13 fős különítménnyemmel

az öthalmi ávós laktanyához

mentünk³⁷, ahol – meglepetésünkre – másfél óra alatt teljesítették a parancsot: a legénységi állományt lakóhelyükre szállították és a tisztek hazamentek. A szanaszét hagyott fegyvereket teherautóra raktuk, s a *nemzetőrség főhadiszállására*, a Kálvária tér környékén álló *Juhász Gyula Diákhonthonba* szállítottuk. Tehát október 28-án éjjel már felfegyverzett, szervezett nemzetőrsége volt Szegednek.

³⁶ Október végére a nemzetőrség szervezésének első napjaiban problémák adódtak – ismeri el Bálint László is említett könyvében (157. oldal). „Palotás József és Kiss Ferenc mellett a vezetésben helyet kapott Lazúr Barna főhadnagy, az egyetemi katonai tanszék előadója és Ország István tartalékos százados, aki néhány hónappal a forradalom előtt még ugyancsak az egyetem katonai tanszékének munkatársa volt és saját kérésére szerelt le onnan.” Október 30-án leváltották Palotás Józsefet a városi nemzetőrség parancsnoki tisztségéből. Ebben az egyetemisták, pontosabban a Lazúr Barna parancsnoksága alatt működő „egyetemi tizenhármak”, vagy „szegedi tizenhármak” elnevezésű csoport játszott szerepet. Időközben a Szegedi Orvostudományi Egyetem dékáni hivatalába hívták Lazúr Barnát, ahol Perbíró, Baróti és több professzor fölkérte a nemzetőrség vezetésére, amit Lazúr azzal a föltétellel vállalt el, ha főparancsnok (nem parancsnok) lehet. Ezután az „egyetemi tizenhármak” vezetője (az addigi helyettes): Kendi József; Lazúr megbízó levelet kapott és hozzálátott a nemzetőrség átszervezésének.

³⁷ Bálint László adatai szerint ez előbb történt, mint Lazúr főparancsnokká való kinevezése. De mindkét esemény október 31. krónikájához tartozik.

– *Mekkora katonai erőt jelentett ez? Mi volt a feladatuk?*

– A két zászlóaljba körülbelül 1400-1500 nemzetőr tartozott. Október 29-től megkezdték a rendszeres járőrözést és a közintézmények – bankok, a Csillag börtön, üzemek, benzinkutak – őrzését. A nemzetőrök ténykedésének köszönhető, hogy

rend és felszabadult lelkületű pezsgés

volt a városban. Október 29-én – országos parancsnak megfelelően – *a helyi rendőrség 130-140 fős állománya csatlakozott a nemzetőrséghez*, megkezdték a lakosságtól a fegyverek begyűjtését. Utasítást kaptunk november 1-jén, hogy *előzzük meg a lincshangulat kialakulását*, ezért néhány ávósta a börtön kispfogházába vittünk. (A biztonságuk érdekében tett intézkedésekből később a „személyes szabadság korlátozásának” vádja lett.) Bátran és büszkén mondhatja el minden szegedi nemzetőr, hogy itt még egy pofont sem kapott senki, lincselés nem volt, rend és fegyelem uralkodott. Ezért – már akkor – *operett-forradalmároknak neveztek minket...*

– *Mikor vonult be a szovjet hadsereg Szegedre?*

– A nemzetőrség – a Katonatanáccsal egyetemben – készült Szeged megvédésére: mindenféle atrocitás ellen védelmi tervet készítettünk. A gyakorlatban azonban egyetlen páncéltörő ágyúval rendelkezünk. *A harci láz november 4-én kulminált*, mindenkinek meghatároztam a harci feladatát. A szovjet csapatok újszegedi jelenlétéről november 5-én hajnalban értesítettek. A rektor autójával főhadiszállásunkról a Rákosi Mátyás hídon át Újszegedre mentem, ahol „tárgyaltam” az orosz egységek parancsnokával. Ő azt hitte katonai egyenruháról, hogy én vagyok az őket váró

³⁸ Bálint László adatai szerint a Lazúr Barna és Kendi József vezette csoport november 3-án 13.30-kor már a magyar-jugoszláv határ túlsó oldalán tartózkodott.

³⁹ Röviddel a határátlépés után a jugoszlávok lefegyverezték a csoportot, majd november 19-én Lazúrt és Kendit visszaadták a röskei határátelőhelyen a magyar hatóságoknak. (Lásd: Bálint László idézett művében, a 250. oldalon.)

⁴⁰ Az első szovjet harcocsioszlop november 5-én hajnalban vonult át a hídon, a városon. A megszállók 1956. november 6-án foglalták el a szegedi városházát és a középületeket.

városparancsnok, ezért kérhettem, addig ne vonuljanak át a hídon, amíg nem értesítem. Gyorsan visszafordultam és a főhadiszálláson azonnal elrendeltem az iratállomány megsemmisítését, a nemzetőröket felmentettem az esküjük alól, s kijelentettem: saját belátásuk szerint, saját felelősségükre cselekedjenek, mert reménytelen felvenni a harcot a szovjet túlerővel. Jómagam és a különítményem teherautóra ült, Röszkén átléptük a határt azzal a szándékkal, hogy Ausztriába megyünk, ahol csatlakozunk a nyugatról érkező „felmentő sereghez”. Távoztunkkor, november 5-én reggel még nem vonultak be az oroszok Szegedre.

Délmagyarország, 1990. november 3.

*Tankok a Városháza előtt
Fotó: Móra Ferenc Múzeum gyűjteménye*